

ÇANKIRI'NIN COĞRAFI ÖZELLİKLERİNİN ŞEHİRSEL GELİŞİM POTANSİYELİ YÖNÜNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

*(Evaluation of Geographical Properties in Çankırı with Aspect of
Urban Development Potential)*

Dr. Fikret TUNA
fikrettuna@yahoo.com

ÖZET:

Şehirler, coğrafyacılar tarafından şehir coğrafyası içerisinde incelenen, alan ve nüfus bakımından kırsal yerleşmelerden büyük yerleşmelerdir. Sahip olduğu fonksiyonlarının ağırlığına göre şehirler bazı tiplere ayrılmakta ve tarım, madencilik, sanayi, ticaret ve kültür şehirleri gibi nitelendirilmektedir. Coğrafya bilimi şehirleri fiziki ve beşeri coğrafya özellikleri ile ikisinin etkileşimi açısından incelemekte ve şehre ait hayat tarzı ve fonksiyon özelliklerini ortaya koymaktadır. Bu çalışmada İç Anadolu Bölgesi'nin en kuzeydeki ili olan Çankırı kent merkezinin coğrafi özellikleri şehrin gelişim potansiyeli yönüyle değerlendirilmeye çalışılmıştır. Kültür, turizm, madencilik ve buna bağlı sanayi bakımından yüksek bir potansiyele sahip olmasına rağmen önemli gelişmelere sahip olmayan Çankırı, bugün kendi halinde küçük bir Anadolu şehri havasına sahiptir. Ancak şehrin sahip olduğu potansiyellerinin kullanılarak özellikle turizm, madencilik ve sanayi şehri haline getirilmesi mümkündür.

Anahtar Kelimeler: şehir, kırsal yerleşme, şehirsel fonksiyon, Çankırı

ABSTRACT:

Cities that are studied by urban geographers are the settlements larger and more populated than rural settlements. Cities are described as agricultural, mining, industrial, trading and cultural cities looking at the weights of urban functions. Geography studies the cities with their physical and human geography properties and their interaction and reveals the lifestyles and functions of the cities. In this study, geographical properties of Çankırı, a city located at the north of Central Anatolia Region, were tried to evaluate with aspect of urban development potential. Although the city has a considerable potential of culture, tourism, mining and industry (related to mining) there aren't important developments and today it's a small Anatolian city. However, it's possible to make it a touristic, mining and industrial big city by using especially these potentials.

Keywords: city, rural settlement, urban function, Çankırı

1. GİRİŞ

Şehirler, coğrafyanın beşeri coğrafya dalının alt disiplini olan şehir coğrafyası içerisinde incelenen, alan ve nüfus bakımından kırsal yerleşmelerden büyük yerleşmelerdir. Bir yerleşmenin şehir sayılabilmesi için ortaya konulan ölçütler değişik bilim dallarında ve ülkelerde farklılıklar gösterdiğinden dolayı şehrin ortak bir tanımını yapmak zordur (Uzuneminoğlu, 1992) fakat coğrafyacılar tarafından yapılan şehir tanımlarında ortaya konan ölçütler genel olarak geçim ve yaşam şekli olarak kırsal yerleşmelerden farklılık, nüfus ve farklı şehirsal fonksiyonların mevcudiyetidir. Doğanay'a (1994) göre bir yerleşmede tarım, faal nüfusun geçim kaynakları arasında yer tutmuyor veya % 50'den az bir oranda kalıyorsa burası kentsel bir yerleşmedir. Buna göre bir yerin şehir sayılabilmesi için ekonomik olarak faal nüfusun %50'sinden fazlasının geçimini tarım dışı sektörlerden sağlaması gerekmektedir (Gümüş, 1998). Yaşam şekli olarak ise şehirler, üzerinde yaşayanların kendilerini şehirde hissettikleri yani farklı şehirsal fonksiyon alanlarının olduğu yerleşmelerdir (Uzuneminoğlu, 1992). Böylece şehirler iş bölümünün ve mesleki ihtisaslaşmanın gerçekleştiği yerler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bir yerleşmenin ortaya çıkışını, gelişmesini ve büyümesini sağlayan (Doğanay, 1983) ve şehrin varlığını ve gelişmesini mümkün kılan, hayatiyeti için gerekli kaynakları sağlayan faaliyetler ise şehirsal fonksiyonlar olarak nitelendirilmektedir (Tümertekin, 1973). Sahip olduğu fonksiyonlarının ağırlığına göre şehirler bazı tiplere ayrılmakta ve tarım (Bafra ve Çarşamba), madencilik (Zonguldak ve Batman), sanayi (İzmit ve Bursa), ticaret (İstanbul) ve kültür (Eskişehir) şehirleri gibi nitelendirilmektedir (Gümüş, 1998: 109-110). Şehir tanımında başvuru olan nüfus ölçütü üzerinde ortak bir karar mevcut değildir (Avcı, 2003). TÜİK tarafından il ve ilçe merkezleri ile belediye sınırları içerisindeki yerleşmeler şehir olarak kabul edilmektedir (TÜİK, 2008). 442 sayılı Köy Kanunu'na göre ise nüfusu 20.000'den fazla olan yerleşmelere şehir denilmektedir.

Bir yerin şehir olarak nitelendirilmesi için ortaya konan ölçütlerin eksiksiz olarak sağlanabilmesi her zaman mümkün olamamaktadır. Örneğin nüfusu 20.000'den fazla olan bir yerleşmede, tarım dışı sektörlerin gelişme göstermemiş ve farklı şehirsal fonksiyonların

**ÇANKIRI'NIN COĞRAFI ÖZELLİKLERİNİN ŞEHİRSEL GELİŞİM POTANSİYELİ YÖNÜNDEN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

oluşmamış olması mümkündür. Bunun tersi de söz konusu olabilir. Ancak, yapılan farklı tanımlardan yola çıkarak şehri, kırsal yerleşmelerden farklı olarak geniş bir alana ve yoğun bir nüfusa sahip, ekonomik olarak tarım dışı kaynakların hakim olduğu ve şehirselleşmiş yaşam şeklinin hakim olduğu yerleşmeler olarak tanımlamak mümkündür.

Coğrafya bilimi şehirleri ana hatları ile üç şekilde inceler. Bunlar, şehrin içinde yer aldığı fiziki coğrafya özellikleri, şehirde yaşayanların nüfus özellikleri ile ekonomik yapısı ve yerleşmenin tarihsel sürecinde gelişimi ve son olarak fiziki coğrafya özellikleri ile o mekân üzerinde yaşayanların etkileşim derecesidir. Bu etkileşimin hangi temel ekseninde neden ve nasıl meydana geldiği analiz edilir ve böylece şehre ait hayat tarzı ve fonksiyon özellikleri ortaya konulmuş olur. Bu tür özelliklerin ortaya konması ve birbiri ile olan ilişkilerin tespit edilmesi coğrafya bilimi metodolojisinde önemli bir yer tutar (Kara ve Yasak, 2007). Bu çalışmada İç Anadolu Bölgesi'nin kuzeyinde yer alan Çankırı il merkezinin genel fiziki ve beşeri coğrafi özellikleri ile bunların etkileşimleri coğrafi bakış açısıyla ortaya konmaya çalışılmıştır.

2. COĞRAFI ÖZELLİKLER

2.1. COĞRAFI KONUM

İç Anadolu Bölgesi'nin en kuzeydeki ili olan Çankırı, bölgenin Orta Kızılırmak Bölümü ile Karadeniz Bölgesi'nin Batı Karadeniz bölümü arasındaki geçiş alanında yer almaktadır. İlin kuzey ve kuzeybatı kesimlerinde bulunan Çerkeş, Atkaracalar, Bayramören, Kurşunlu, Ilgaz ve Orta ilçeleri Karadeniz Bölgesi'nde, güney ve güneydoğu kesimlerinde bulunan Şabanözü, Eldivan, Korgun, Yapraklı, Merkez ilçe ve Kızılırmak ise İç Anadolu Bölgesi'nde bulunmaktadır. Çankırı'nın kuzeyinde Kastamonu, güneyinde Ankara ve Kırıkkale, batısında Bolu, kuzeybatısında Karabük ve doğusunda Çorum bulunmaktadır (Şekil 1).

Şekil 1: Çankırı'nın ve Merkez İlçe'nin Konumu
Figure 1: Location of Çankırı and its central district

40°36' kuzey enlemleri ile 33°36' doğu boylamlarında bulunan Çankırı il merkezi ise Ankara'nın kuzeydoğusunda ve Başkent'i Kastamonu'ya bağlayan karayolu güzergâhı ile Karabük ve Zonguldak'a bağlayan demiryolu güzergâhında yer alan küçük şehirlerimizden biridir. Ankara'ya karayolu ile uzaklığı yaklaşık 130 km'dir. Çankırı il merkezi denizden ortalama 751 metre yüksekliğe (rakım) sahiptir ve il topraklarının güneydoğusunda yer almaktadır. Merkez'in kuzeyinde Ilgaz ve Yapraklı ilçeleri, doğusunda ve güneydoğusunda Kızılırmak ilçesi ile Çorum'a bağlı İskilip İlçesi, batısında Eldivan ilçesi, kuzeybatısında Korgun ilçesi ve güneyinde Ankara'nın Kalecik ilçesi bulunmaktadır. Kent merkezine en uzak ilçe 86 km ile Çerkeş, en yakın ilçe ise 19 km ile Eldivan ilçeleridir.

Çankırı il merkezi Kızılırmak'ın kolları olan Acıçay ile Tatlıçay'ın birleştiği düzlüğe hâkim bir tepede önceleri bir kale şehri olarak kurulmuş sonraları ise kalenin güneyindeki eteklere doğru yayılmıştır. Günümüzde şehir Tatlıçay'ın her iki yakasında kuzeybatıya doğru, Acıçay doğrultusunda kuzeydoğuya doğru, doğusundaki köylere giden yol doğrultusunda güneydoğuya doğru ve Ankara yolu ile birlikte güneye doğru yayılmış durumdadır. Merkez ilçeye bağlı belde ve köyler ise

ÇANKIRI'NIN COĞRAFI ÖZELLİKLERİNİN ŞEHİRSEL GELİŞİM POTANSİYELİ YÖNÜNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

genel olarak il merkezinin doğu ve güney kesiminde yer almaktadırlar (fotoğraf-1).

Fotoğraf 1: Çankırı'nın Kale'den Görünümü
Photo 1: Çankırı's view from the Çankırı Castle
Kaynak: Çankırı Valiliği Resmi Web Sitesi

2.2. YERYÜZÜ ŞEKİLLERİ

Çankırı'nın bulunduğu bölgenin oluşumu üçüncü jeolojik zamanda (Neozoik) Alp dağ oluşumu hareketleri ile birlikte başlamıştır. Bu zamanın sonlarında Anadolu'nun bütünüyle yükselmesi ve Akdeniz ile Karadeniz çanaklarının çökmesi ile İç Anadolu'daki yer alan Tetis Denizi'nin suları denizlere boşalmıştır. Merkez ilçe topraklarının altında kalın tabakalar halinde bu zamanda oluşmuş olan kireçtaşı (kalker), kil, marn, alçı taşı (jips) ve kaya tuzu yatakları bulunmaktadır. Özellikle il merkezinin doğusunda yer alan tepeler kaya tuzu rezervi bakımından oldukça zengindir ve bu nedenle çıplak bir görünüme sahiptir.

İl merkezini çevreleyen belli başlı dağ ve tepeler Hıdırlık Kaşı, Meryemana Tepesi, Sarıdağ ile çeşitli tepelerdir. Bu tepelerin büyük bir çoğunluğu birbirine çok benzeyen bir şekilde bitki örtüsü bakımından fakir ve çıplak bir yapıya sahiptir ve bu nedenle sellerle yarılmış ve kırgıbayır, birikinti konisi ve birikinti yelpazesi gibi aşınım ve birikim şekilleri bakımından yoğun bir hal almıştır. Ankara-Kastamonu yolu boyunca yolun doğu ve batısındaki yamaçlar, Kızılırmak yolunun kuzeyindeki tepelerin güneye bakan yamaçları ve il merkezini çevreleyen tepeler yoğun aşınım şekilleri ile dikkat çekmektedirler ve şiddetli erozyon tehdidi altındadırlar (Fotoğraf-2).

Fotoğraf 2: Çankırı'nın Çevresindeki Tepeler
Photo 2: Hills around Çankırı

İl merkezi çevresinde oviden daha çok ova benzeri düzlükler ve vadiler vardır. Yükselti genelde 600 ile 1000 metre arasındadır. Güneyde, Acıçay'ın Terme Çayı ile birleştikten sonra içinde aktığı düzlük 600 metre ile en az yükseltiye sahipken il merkezinin yaklaşık 15 km doğusunda yer alan Küçük köyünün doğusundaki dar bir bölge 1200 metrenin üzerinde yükselti ile en yüksek kesimi oluşturmaktadır. İlçenin güney ve güneydoğu kesimlerindeki Terme ve Acıçay'ın uzandığı alüvyal özellikteki düzlükler ile kent merkezinin etrafındaki Tatlıçay ve

*ÇANKIRI'NIN COĞRAFI ÖZELLİKLERİNİN ŞEHİRSEL GELİŞİM POTANSİYELİ YÖNÜNDEN
DEĞERLENDİRİLMESİ*

Acıçay vadileri en önemli tarım arazileridir. Kentin kuzeybatısında uzanan Tatlıçay'ın içerisinde yer aldığı vadi yeşillik, bağ ve bahçelerle kaplı durumdadır. Bu düzlüklerin dışındaki düzlükler tarımsal amaçtan daha çok hayvancılık faaliyetleri için kullanılmaktadır.

Ülkemizin en uzun akarsuyu olan Kızılırmak, Çankırı'nın Kırıkkale ile güney sınırını çizerek batıdan doğuya doğru akmaktadır. Kent merkezi çevresindeki akarsular sularını Kızılırmak'a ulaştırmaktadırlar. Çankırı kent merkezi kuzey-güney yönünde akan Tatlıçay ile ikiye bölünmüş durumdadır. Tatlıçay kuzeydeki Korgun ilçesi içerisinden doğmakta ve merkez ilçenin diğer önemli akarsuyu olan Çandır Deresi'ni içine aldıktan sonra il merkezine ulaşmaktadır. Kent merkezine güzel bir görüntü sağlayan ve kentin kuzeyindeki içinde aktığı vadi yeşillik, bağ ve bahçelik olan Tatlıçay il merkezinin güneybatısında Acıçay ile birleşmektedir. Acıçay ise kaynağını Yapraklı ilçesinin güneyinden almakta ve kuzeydoğu yönünden gelerek Çankırı il merkezinin güneydoğusunda Tatlıçay ile birleşmektedir. Güneye doğru aktıktan sonra Dedeköy yakınlarında Terme Çayı'nı içine almakta ve Kızılırmak ilçesi sınırlarında 113 km yolculuktan sonra Kızılırmak ile birleşmektedir. Acıçay tuzlu olduğundan tarımda kullanıma uygun değildir. Kent merkezinin güneyindeki önemli bir akarsu olan Terme Çayı ise batı doğu yönünde akarak merkez ilçe sınırlarına girer ve kuzeydoğuya kıvrılarak Dedeköy yakınlarında Acıçay'a karışır. Terme Çayı'nın suladığı alanlar önemli tarım alanlarını oluşturmaktadır. Akarsular genelde karasal iklime bağlı olarak düzensiz bir rejime sahiptirler.

Çankırı merkezde kış aylarında su toplayan ve yaz mevsiminde kuruyan çok sayıda cılız göl mevcuttur. Bunlardan bazıları Bakkal (Dede Köyü batısı, 0,15 km²), Çöl (Çivi Köyü güneyi, 0,02 km²), Dipsiz (Çivi Köyü kuzeydoğusu, 0,02 km²), Gül (Yenice köyü kuzeybatısı, 0,025 km²) olarak sayılabilir (fotoğraf 3). Yer altı suları bakımından ise Tatlıçay, Acıçay ve Terme Çayı boyları yeterli debiye sahiptir. Yüksek kısımlarda ise yer altı suyu kızıl renkli formasyonlarda yeterli miktarda bulunmaz iken jipsli formasyonlarda var olan yer altı suyu tuzlu olması nedeniyle kullanılamaz. Merkez Yenice Köyü yakınlarında 1997'de açılan yer altı suyu sulama tesisi ile yaklaşık 200 hektarlık alan sulanmaktadır. Ayrıca, Çankırı merkezde kahverengi bozkır toprakları, kestane renkli bozkır toprakları ve tuzlu topraklar ile akarsu boylarında

alüvyal topraklar bulunur. Bozkır topraklarında tahıl tarımı yapılırken alüvyal topraklarda çeşitli meyve ağaçları ve sebzeler yetiştirilmektedir (fotoğraf 4). Kent merkezinin doğusundaki tuzlu toprak alanında ise bitki örtüsü bulunmamaktadır.

Fotoğraf 3: Karstik Arazi Üzerinde Yer Alan Bakkal Gölü
Photo 3: Bakkal Lake located on the karst field

Fotoğraf 4: Tahıl Tarımı Yapılan Araziler
Photo 4: Fields used for cereal agriculture

2.3. İKLİM VE BİTKİ ÖRTÜSÜ

Çankırı'da genel olarak İç Anadolu Bölgesi'nin Karasal iklim şartları görülmektedir. En sıcak aylar Temmuz ve Ağustos, en soğuk aylar ise Ocak ve Şubat'tır. Temmuz ve Ağustos ayları sıcaklık ortalamaları 22-23°C civarında, Ocak ve Şubat ayları Sıcaklık ortalamaları ise 0-1 derece civarında gerçekleşmektedir. İlin ortalama sıcaklığı ise 11,1°C'dir. İlde ölçülen en yüksek sıcaklık 2000 Temmuz'unda 42,4 °C, en düşük sıcaklık ise 1985 Şubat'ında -23,9 °C olarak ölçülmüştür. Çankırı'da her mevsim yağışlıdır. En fazla yağış alan mevsim ilkbahar, en az yağış alan mevsim ise yazdır. En fazla yağış 53,6 kg/m² ile Mayıs'ta düşerken en az yağış 16,4 kg/m² ile Eylül ayında düşer. Yıllık toplam yağış miktarı 393,9 kg/m²'dir (Şekil 2). Merkez ilçede hâkim rüzgâr yönü (2.416 esme sayısı) kuzeybatıdır (Karayel). Bunu güneybatı (Lodos) ve güneydoğu (Keşişleme) izlemektedir (DMİGM, 2009).

Şekil 2: Çankırı'nın Yağış ve Sıcaklık Grafiği

Figure 2: Çankırı's Precipitation and Heat Graph

Çankırı çevresindeki yüksek düzlüklerde bitki örtüsünü çakırdikeni, koyun yumağı, ayırık otu ve yavşan gibi ot türlerinin görüldüğü bozkır ve antropojen bozkırlar oluşturmaktadır. Pek çok bölgede önceden var olan orman örtüsü tarım alanı açma amacıyla

insanlar tarafından tahrip edilmiş ve bozkır halini almıştır. Tatlıçay ve Terme çayı kenarlarındaki alanlarda ise söğüt ve kavak gibi su seven ağaçlarla çeşitli sebze ve meyvelere rastlanmaktadır.

2.4. NÜFUS

2008 yılı nüfus istatistiklerine göre Çankırı kent merkezi nüfusu 67588, merkez ilçeye bağlı belde ve köylerin nüfusu 11923, toplam nüfusu ise 79511'dir. Buna göre 2000'den bu yana kent merkezi nüfusu % 8 artarken belde ve köylerin nüfusu ise % 26 azalmıştır. Merkez ilçedeki nüfusun % 85'i kent nüfusundan % 15'i ise kırsal nüfustan oluşmaktadır. Kent nüfusunun oranı, % 75 olan Türkiye ortalamasından daha yüksektir. Nüfusun yaş gruplarına göre dağılımına bakıldığında 20-24 yaş grubunun en yüksek orana sahip olduğu görülür. Bu oranı 15-19 yaş grubu izler. Toplam nüfus içinde genç nüfus % 8,05, yetişkin nüfus % 68,33 ve yaşlı nüfus % 23,62 orana sahiptir. Buna göre nüfusun % 31,67'si bağımlı nüfusu oluşturmaktadır. Çankırı merkeze ait nüfus piramidinin Türkiye geneline benzer şekilde taban kısmı dar, orta kısmı şişkincedir. Tepe kısmına doğru ise piramit düzenli bir şekilde daralmaktadır. Bu durum doğum oranının azalmakta ve nüfus artış hızının düşmekte olduğunu göstermektedir.

Çankırı'da km²'ye düşen nüfus sayısı 59'dur. Buna göre nüfus yoğunluğu 93 olan Türkiye ortalamasının altındadır. Çankırı iç göçler bakımından incelendiğinde 2007-2008 döneminde göçler sonucu 1068 kişilik nüfus kazanmıştır ancak merkez nüfusu 2007 ile 2008 yılları arasında % 1,5 azalma göstermiştir. Okuryazarlık oranı ise %95 seviyesindedir. Okuryazar nüfusun mezun oldukları son öğretim kurumuna göre oran dağılımı ise şu şekildedir: herhangi bir kurumdan mezun olmayan: % 19, ilkokul mezunu: % 26, ilköğretim veya ortaokul mezunu: % 18, lise mezunu: % 20, yüksekokul veya üniversite mezunu: % 6, lisansüstü mezunu: % 5 (TÜİK, 2009).

3. ŞEHİRSEL FONKSİYONLAR

3.1. TARIM VE HAYVANCILIK

Çankırı merkez topraklarının yaklaşık % 51,6'sı tarım alanları, % 24,1'i fundalıklar ve % 22,6'sı çayır ve meralar ile kaplıdır. Tarım alanlarının % 80'e yakın kısmında buğday, arpa, yulaf ve çeltik gibi tahıl bitkileri yetiştirilmektedir. Tarım alanlarının geriye kalan bölümünde ise

**ÇANKIRI'NIN COĞRAFI ÖZELLİKLERİNİN ŞEHİRSEL GELİŞİM POTANSİYELİ YÖNÜNDEN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

az miktarlarda endüstri bitkilerinden ayçiçeği, patates ve şeker pancarı, baklagillerden yeşil mercimek, nohut ve kuru fasulye, yem bitkilerinden yonca, korunga, mısır ve fiğ (dane) yetiştirilmektedir. Ayrıca, tarım alanlarının ancak % 7'lik bölümünde elma, armut, kiraz, ceviz, vişne, ayva ve kayısı gibi meyveler ile kavun, karpuz, taze fasulye, domates, salatalık, sivri biber, lahana ve patlıcan gibi sebzeler yetiştirilmektedir. İlde domates, yeşil sivri biber ve salatalık gibi sebzeler ile elma, armut, ayva, vişne, ceviz ve asma gibi meyvelerin yetiştiriciliği yaygınlaştırılmaya çalışılmaktadır.

Tarım alanlarının ancak % 18'i sulanabilmektedir. Ancak bu alanlarda da sulu tarım tam ve verimli bir biçimde yapılamamaktadır. Yıllık yağışın yetersiz olduğu Çankırı'da sulamanın da yetersiz olması nedeniyle tarım alanlarının bir bölümü boş kalmaktadır. Ayrıca, Çankırı geniş tahıl ekim alanlarına sahip olmasına rağmen tahılın toplam üretim miktarı toprak yapısı, iklim ve sermaye yetersizliği gibi nedenlerden dolayı düşüktür ve doğal olarak tarım nüfusunun geliri de düşüktür. Bu durum özellikle 90'lı yıllardan bu yana kentlere göç ile beraber köy nüfusunun azalmasına sebep olmuştur (Çankırı Tarım İl Müdürlüğü, 2009).

Çankırı'da tahıl tarımından sonra gerçekleştirilen en önemli ekonomik faaliyet küçükbaş hayvancılıktır. 2008 verilerine göre toplam küçükbaş hayvan sayısı 35382'dir ve küçükbaş hayvancılığın büyük çoğunluğunu ise bölge koşullarına iyi uyum göstermiş ancak verim düzeyleri düşük yerli ırklar olan akkaraman, mor karaman, Ankara tiftik ve kıl keçisi oluşturmaktadır. Son yıllarda koyun yetiştiriciliği Tarım ve Köyüşleri Bakanlığı tarafından desteklenerek geliştirilmeye çalışılmaktadır. 16360 olan büyükbaş hayvan sayısı ise küçükbaş hayvan sayısının yaklaşık yarısıdır (TÜİK, 2009b).

3.2. SANAYİ VE TİCARET

Çankırı'da sanayinin gelişmesi özellikle 1980'li yıllarda başlamış ve 90'lı yıllarda bu gelişme hız kazanmıştır. 1986 ve 1992 yıllarında açılan MKEK Çankırı Silah Fabrikası ve TCDD Makas Fabrikası ildeki en önemli kamu yatırımlarıdır. Bugün silah fabrikasında 380, makas fabrikasında ise 118 işçi istihdam edilmektedir. 1990'lı yılların başında ayrıca Korgun Organize Sanayi Bölgesi faaliyete geçmiştir. 2009'da çıkarılan teşvik yasasında Çankırı, doğu illerinin yer aldığı 4. bölgeye

dahil edilerek yatırım bakımından avantajlı bir konuma getirilmiştir. Böylece Çankırı yatırım teşviklerinin en üst düzeyde olduğu 4. bölgenin en batıdaki ili olmuştur.

Sanayi kuruluşları il merkezinde ve merkeze 20 km uzaklıktaki Korgun Organize Sanayi bölgesinde yer almaktadır. İl merkezinde organize sanayi bölgesi bulunmamaktadır. Saltı Tuz, Safir Tuz, Untaş Un Fabrikası, Berrak Makarna, Türkmen Makarna, Tekinak Un ve Makarna ve Megasan Tıbbi Cihazlar merkezde yer alan önemli fabrikalardır. Bu fabrikalarda yaklaşık 600 işçi çalışmaktadır. 1000 dönüm arazi üzerine kurulu olan Korgun Organize Sanayi Bölgesi'nde faal durumda 18 tesis bulunmakta ve yaklaşık 750 işçi istihdam edilmektedir (Korgun OSB, 2009). Merkezde mevcut Küçük Sanayi Sitesi'nde 245 işyerinde yaklaşık 400 kişi çalışmaktadır ve 2. Küçük Sanayi'nin kurulum çalışmalarına başlanmıştır. Kaya tuzu Çankırı'nın geleceğe dönük en önemli sanayi ve turizm kaynaklarından biridir. % 88 saflık derecesi ve 800 milyon ton görünür, 350 milyon ton muhtemel rezervi ile kaya tuzu Çankırı için önemli bir kaynak durumundadır (Çankırı'da Yatırım Fırsatları, 2009).

Çankırı özet olarak tuz ve tuz ürünleri, makarna, un, tekstil ve tıbbi cihazlar sektörleri ağırlıklı bir sanayiye sahiptir. Sanayi yapısı maden varlıklarına ve tarım ürünlerine bağlı bir yapıya sahiptir ve küçük sanayi ile birlikte yaklaşık 2300 kişi istihdam edilmiştir. İl merkezi aynı zamanda ticaret merkezi konumundadır ve yakın ilçeler ve köyler için bir merkez durumundadır. İl merkezinde her türlü sektörden ticari kuruluşları bulmak mümkündür ve 9 banka şubesi hizmet vermektedir. Çankırı bir sanayi ve ticaret şehri özelliği göstermemekle birlikte ticaret ve sanayi şehir ekonomisinde önemli bir yere sahiptir.

3.3. MADENCİLİK

Çankırı Türkiye'nin en büyük kaya tuzu rezervine ev sahipliği yapmaktadır. Merkez ilçeye 20 km uzaklıkta bulunan Tuz Mağarası'ndan Hititler döneminden buyana yaklaşık beş bin yıldır tuz çıkarılmaktadır (Fotoğraf 5-6). 2003 yılına kadar devlet tarafından işletilen maden bu tarihte özelleştirilmiştir. 500 milyon ton görünür rezervi bulunan madende çıkarılan tuzun saflık derecesi % 85 ile 95 arasında değişmektedir. Günlük üretim kapasitesi 500 tondur ve çıkarılan tuz Çankırı'daki tuz fabrikalarında rafine edilmektedir (Çan-Kaya, 2009). Ayrıca, Çankırı Merkez ilçe sınırları içerisinde perlit madeni çıkarılmakta

ÇANKIRI'NIN COĞRAFI ÖZELLİKLERİNİN ŞEHİRSEL GELİŞİM POTANSİYELİ YÖNÜNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

ve işlenmektedir. Perlit, yiyecek-içecek, ilaç ve inşaat endüstrileri ile tarım ve seracılıkta kullanılan volkanik camsı bir kayadır ve inci taşı anlamına gelmektedir (Akper Madencilik, 2009).

Fotoğraf 5: Arazide Yer Alan Kayaların İçerisindeki Tuzlar
Photo 5: Salts in the rocks found in the field

Fotoğraf 6: Tuz Mağarası
Photo 6: Salt Cave Kaynak: www.can-kaya.com.tr

3.4. TURİZM

Doğal, tarihi ve kültürel değerleri ile Çankırı kenti Türkiye'nin turizm potansiyeli açısından önem taşıyan kentlerinden biridir (Kuter, 2007). Hititler döneminden itibaren sırasıyla Romalılar, Selçuklular, Danişmentliler, Candaroğulları ve Osmanlılar tarafından yerleşim yeri olarak kullanılmış olan il merkezinde yer alan tarihi ve turistik merkezlerden bazıları Çankırı Kalesi, Emir Karatekin Türbesi, Çankırı Müzesi, Çankırı Evleri, Çivitçioğlu ve Buğday Pazarı Medreseleri, Taş Mescit (Cemaleddin Ferruh Darül Hadisi), Büyük Camii (Sultan Süleyman Camii), Yaran Evi, Saat Kulesi, Taş Mektep ve Tarihi Çamaşırhanedir. İl merkezine 20 km uzaklıkta bulunan Tuz Mağarası ise şehrin en önemli turistik merkezidir. Ayrıca, merkez çevresindeki Konak, Unur Tepesi, İnandıktepe ve Çorakyerler höyükleri MÖ 2000 yılına kadar ışık tutmaktadır (Sevim ve Pehlevan, 2005).

Çankırı Kalesi, Hititler tarafından şehrin kuzeyindeki Karatekin Tepesi'ne kurulmuş ve kaleye Cenevizliler, Romalılar ve Bizanslılar tarafından eklemeler yapılmıştır (Dündar, 2005). 1800'lü yılların ortalarına kadar halk tarafından yerleşim amaçlı kullanılan kaleden günümüzde sadece kale kapısı tarafındaki duvar kalıntısı kalmıştır. Kalede eşsiz bir Çankırı panoraması bulunmaktadır. Kale içerisinde ayrıca Çankırı fatihi olarak bilinen Emir Karatekin'in türbesi yer almaktadır. Türbe Çankırı'da ayakta kalabilen tek Danişmentli eseridir. Çankırı Kalesi'nin eteklerinde dar sokaklara sıra sıra dizili bulunan Çankırı Evleri koruma altına alınmış ve ziyaret edenler tarafından ilgiyle gezilmektedir. Buraya yakın bir yerde bulunan ve nostaljik eşyalarla donatılmış olan Yaran Evi ise Çankırı kültürünü göstermesi adına önemli merkezlerden biridir (Fotoğraf-7). Kanuni Sultan Süleyman döneminde yaptırılmış olan Büyük Camii (Sultan Süleyman Camii) klasik devir Osmanlı cami mimarisinin en önemli örneklerindedir (Dündar, 2005:256). Çivitçioğlu Medresesi ve Buğday Pazarı Medresesi de 17. yüzyıldan günümüze kadar ulaşan eserlerdir.

ÇANKIRI'NIN COĞRAFI ÖZELLİKLERİNİN ŞEHİRSSEL GELİŞİM POTANSİYELİ YÖNÜNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

Fotoğraf 7: Yaran Evi
Photo 7: Yaran House

Çankırı Müzesi'nde Eski Tunç, Hitit, Frig, Hellenistik, Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerine ait 18922 adet eser bulunmaktadır. 8 milyon yıl öncesine ait fil, gergedan, koyun, keçi, domuz, zürafa, geyik ve primatların atalarına ait fosil buluntuları, çeşitli dönemlere ait pişmiş toprak kaplar, kemik, eşya ve çeşitli heykel parçaları ile Kurtuluş Savaşı'nda İnebolu, Kastamonu, Çankırı ve Ankara arasında cephaneye taşıyan tarihi kağıt müzedeki önemli eserlerden bazılarıdır (Çankırı İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2009).

1235'te Selçuklular tarafından şifahane olarak yaptırılan Taş Mescid (Cemaleddin Ferruh Darül Hadisi) geçmişte darül hadis, hastane, tımarhane ve mevlevihane olarak kullanılmıştır. Binanın merdivenleri ve kapısı Selçuklu taş işçiliğinin en önemli örnekleri arasındadır. Eserde bulunan ve tıp ile eczacılık alanının temel simgelerinden olan örgü yılan rölyefi ile kadehe sarılı yılan heykelciği Taş Mescid'deki taş süslemeciliğinin en önemli motiflerinden biridir (Atan, 2005).

Çankırı'daki taştan inşa edilen diğer eser ise kesme taştan yapılan ve 1893'te İdadi Mektep adı ile açılan Osmanlı son dönemine ait Taş Mektep'tir. M. Kemal Atatürk 1925'te şapka inkılabı için gittiği Kastamonu'dan dönerken okulda konaklamıştır. Bu odalar günümüzde Atatürk Odası haline getirilmiştir (Ayhan, 1998).

Tarihi Çamaşırhane ise Abdülhamit dönemi eseridir ve Türkiye'deki birkaç çamaşırhane arasında en büyüğü olarak bilinmektedir. Günümüzde, aslına uygun şekilde restore edilmiş ve sosyal ve kültürel faaliyetlerde kullanılmaktadır. Ayrıca, Büyük Cami'ye yakın bir yerde 1960'lı yıllarda yapılmış olan Saat Kulesi bulunmaktadır.

Tuz Mağarası Çankırı'nın en önemli turizm potansiyeli durumundadır. Merkez ilçeye 20 km uzaklıkta bulunan Tuz Mağarası karayolu tünellerine benzer birçok galeriden oluşmaktadır. 8 kilometre uzunluğunda ve 800 dönüm bir alana sahip galerilerden oluşan mağara İl nüfusunu alabilecek büyüklüktedir. İçeride 200 yıldır bozulmadan kalan ölü eşek ziyaretçilerin ayrıca ilgisini çekmektedir. Mağara son yıllarda müzeye dönüştürülmüş ve astım merkezi kurularak sağlık turizmine açma çalışmaları devam etmektedir (Çankırı Turizm Derneği, 2009).

Ankara, Beypazarı, Safranbolu, Kastamonu ve İnebolu gibi merkezlere yakınlığından dolayı yurtiçi tur güzergâhlarına dâhil edilebilecek zengin tarihi eserlere sahiptir fakat tarihi eserlerin bakımsızlığı ve proje eksikliği, ulaşım problemleri ve konaklama tesisleri azlığı gibi nedenlerden dolayı turizmde kendinden yeterince söz ettirememiştir. Yapılacak bazı çalışmalarla il merkezini Safranbolu gibi bir turizm merkezine dönüştürmek mümkündür.

3.5. SOSYAL VE KÜLTÜREL ÖZELLİKLER

Çankırı'da merkeze bağlı köylerle birlikte 2009 yılı itibarı ile biri özel olmak üzere toplam 6 anaokulu, biri özel ve biri yatılı bölge ilköğretim olmak üzere toplam 37 ilköğretim okulu ve 11 lise bulunmaktadır. Liseler, 1 fen, 1 Anadolu öğretmen, 2 Anadolu, 2 düz ve 5 meslek lisesinden oluşmaktadır. Toplam anaokulu, ilköğretim ve ortaöğretim kurumu sayısı 54'tür. Ayrıca, Çankırı'da toplam 4 adet mesleki eğitim merkezi, akşam sanat okulu ve uygulama okulu mevcuttur (Çankırı İl Milli Eğitim Müdürlüğü, 2009). Çankırı'da 2007'de Çankırı Karatekin Üniversitesi kurulmuştur. Toplam 225 akademik personele

*ÇANKIRI'NIN COĞRAFI ÖZELLİKLERİNİN ŞEHİRSEL GELİŞİM POTANSİYELİ YÖNÜNDEN
DEĞERLENDİRİLMESİ*

sahip olan üniversite; Fen-Edebiyat, Güzel Sanatlar, İktisadi ve İdari Bilimler ve Orman fakültelerine bağlı toplam 21 bölüm ile 2 yüksek okuldan oluşmaktadır. Üniversitede yaklaşık 4000 civarında öğrenci öğrenim görmekte ve şehrin ekonomik ve sosyal hayatına katkı sağlamaktadır.

Şehir merkezindeki kültür merkezinin 352 kişilik konferans salonu aynı zamanda sinema salonu olarak kullanılmakta ve çeşitli konferans, seminer gibi etkinliklerin yanı sıra film gösterimlerine ev sahipliği yapmaktadır. Kültür merkezi ile aynı binada yaklaşık yüzbine yakın kitaba sahip il halk kütüphanesi mevcuttur. Ayrıca, Çankırı'da Tugay Komutanlığı Yardımcılığı bünyesinde 1300 civarında asker bulunmaktadır. İl merkezinin güneybatısında geniş bir alana sahip olan askeriye ekonomik ve sosyal açıdan şehir hayatına önemli katkıda bulunmaktadır.

Çankırı kültürü, Yaren Kültürü olarak bilinmektedir. Yaren kültürü Oğuzlar'dan günümüze kadar çeşitli şekil değişiklikleri yaşayarak gelen, fakat özdeki temel ilke ve anlamları değişmeyen tarihi bir kültür mirasıdır. Yaren, Selçuklu ve Osmanlı döneminde esnafın teşkilatlanmalarına da öncü olmuştur. Kendine has döşenmiş bir evde yapılan toplantıları, Bayındır Boyu'nun beyini temsil eden Büyükbaşağa, Kayı Boyu'nu temsil eden Küçükbaşağa, Bayat Boyu'nu temsil eden Yaren Reisi, Yaren Çavuşu ve Yarenler ile kendine has kuralları olan Yaren Kültürü 1994'te kurulan dernek ile günümüzde yaşatılmaya çalışılmaktadır (Yaren Kültürü, 2009).

3.6. ULAŞIM

Çankırı, Ankara ve Kırıkkale'yi Kastamonu'ya bağlayan D-765 devlet karayolu üzerinde bulunmaktadır (Fotoğraf 8).

Tamamina yakını bölünmüş olan bu yol yaklaşık 50 km kuzeydeki Ilgaz'da Marmara'yı Karadeniz'e bağlayan D-100 karayolu ile birleşmektedir. Ayrıca, il merkezinin yaklaşık 20 km güneyinde Ankara yolundan ayrılan devlet yolu Çankırı'yı doğusunda yer alan Çorum'a bağlamaktadır. Çankırı'dan Ankara ve Çankırı yaklaşık 2 saat İstanbul ise 7-8 saat sürmektedir. Ankara Esenboğa Havalimanı ise Çankırı il merkezine yaklaşık 130 km uzaklıktadır.

Fotoğraf 8: Çankırı İl Merkezi'nden Geçen Karayolu
Photo 8: Highway passing through Çankırı

Çankırı ayrıca, Ankara'yı Karabük ve Zonguldak'a bağlayan demiryolu üzerinde yer almaktadır. Demiryolu, Zonguldak ve çevresinin madenlerini Türkiye'nin diğer yerlerine taşımak ve Karabük Demirçelik Fabrikası'nın ihtiyacı olan cevher madenlerini getirmek için 1931 yılında döşenmiştir. Bunun yanında Çankırı-Zonguldak arası yolcu taşımacılığı günlük tek yönlü bir sefer yapan Karaelmas Ekspresi ile sağlanmaktadır. Çankırı'nın komşu ve bazı il merkezlerine olan uzaklıkları (km) şöyledir: Ankara 131, Bolu 235, Çorum 156, Kastamonu 114, İstanbul 497, Kırıkkale 112 ve Samsun 330.

4. SONUÇ

İç Anadolu Bölgesi'nin en kuzeydeki ili olan ve Başkent'e karayolu ile 130 km uzaklıkta bulunan Çankırı, Kastamonu yolu üzerinde yer alan nüfus bakımından küçük şehirlerimizden biridir. Ayrıca, Ankara-Zonguldak demiryolu hattı il merkezinden geçmektedir ve Esenboğa havalimanı yaklaşık 130 km uzaklıktadır. İl merkezi denizden

*ÇANKIRI'NIN COĞRAFI ÖZELLİKLERİNİN ŞEHİRSEL GELİŞİM POTANSİYELİ YÖNÜNDEN
DEĞERLENDİRİLMESİ*

ortalama 751 metre yüksekliğe (rakım) sahiptir ve il topraklarının güneydoğusunda Çankırı Kalesi'nin güneyinde Tatlıçay ile Acıçay'ın birleştiği düzlükte yer almaktadır.

Çankırı'da genel olarak İç Anadolu Bölgesi'nin karasal iklim şartları ve bitki örtüsü olarak bozkır ve antropojen bozkırlar görülmektedir. Merkez ilçenin 2008 yılı nüfusu 79511'dir (il merkezi: 67588) ve nüfus yoğunluğu 59'dur. Şehrin tarım alanlarının % 80'e yakın kısmında buğday, arpa, yulaf ve çeltik gibi tahıl bitkileri yetiştirilmektedir. Yıllık yağışın yetersiz olduğu Çankırı'da sulamanın da yetersiz olması nedeniyle tarım alanlarının bir bölümü boş kalmaktadır ve şehir tarımsal yönden önemli bir gelişme gösterememiştir. Kırsal nüfusun tahıl tarımından sonra gerçekleştirdiği en önemli ekonomik faaliyet küçükbaş hayvancılıktır. Fakat hayvancılık da sayı ve verim bakımından yeterli seviyede değildir. Şehirde sanayi ise 1980'lerde gelişme göstermeye başlamış ve bu gelişme son yıllarda hız kazanmıştır. Tuz ve tuz ürünleri, makarna, un, tekstil ve tıbbi cihazlar sektörleri ağırlıklı bir sanayiye sahip olan şehirde sanayi yapısı maden varlıklarına ve tarım ürünlerine bağlı bir yapıya sahiptir. Organize sanayi bölgesindeki 20'ye yakın fabrika ile birlikte 30 civarında fabrikanın faaliyet gösterdiği fabrikada sanayi önemli bir geçim kaynağı durumundadır. Mevcut tuz rezervi ve kalitesi, ulaşım olanakları ve teşvik yasası avantajları dikkate alındığında sanayinin olması gerekenin çok altında bir seviyede olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca, Çankırı Türkiye'nin en büyük kaya tuzu rezervine ve önemli miktarda perlit madenine ev sahipliği yapmaktadır. Bu nedenle madencilikte kendinden söz ettirebilecek bir potansiyele sahiptir. Tarihi ve kültürel değerleri ile Çankırı kenti önemli bir turizm varlığına sahiptir. Hititler döneminden itibaren sırasıyla Romalılar, Selçuklular, Danişmentliler, Candaroğulları ve Osmanlılar tarafından yerleşim yeri olarak kullanılmıştır. Önemli bir tarihi birikim elde etmiştir ancak bu birikim turizm güzergâhları arasında yer bulamamıştır.

Sonuç olarak Çankırı özellikle kültür, turizm, madencilik ve buna bağlı sanayi bakımından yüksek bir potansiyele sahip olmasına rağmen bunlarda ve diğer şehirselle fonksiyonlarda önemli gelişmelere sahip değildir. Şehri herhangi bir şehirselle fonksiyonla nitelendirmek mümkün değildir. Bugün kendi halinde küçük bir Anadolu şehri havasına sahip şehrin özellikle mevcut turizm, madencilik ve sanayi potansiyelinin

kullanılarak turizm, madencilik ve sanayi şehri haline getirilmesi mümkündür.

KAYNAKLAR

- Akper Madencilik, 2009, www.akper.com.tr/default.htm, 26.11.2009.
- Atan, A., 2005, Çankırı Taş Mescid’de Türk Taş İşçiliğinin Plastik Sanatlar Açısından Analizi, III. Çankırı Kültürü Bilgi Şöleni Bildirileri, Çankırı: Çankırı Valiliği, s. 229.
- Avcı, S., 2003, Gelişimi ve Sorunları Açısından Türkiye’de Şehirleşme, Sırrı Erinç Sempozyumu Genişletilmiş Bildiri Özetleri, İstanbul, s. 219.
- Ayhan, B., 1998, Çankırı Tarihi, Ankara, s. 200.
- Çankırı İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2009, www.cankirikulturturizm.gov.tr, 28.11.2009.
- Çankırı İl Milli Eğitim Müdürlüğü, 2009, <http://cankiri.meb.gov.tr>, 30.11.2009.
- Çankırı Tarım İl Müdürlüğü, 2009, Tarımsal Yapı, <http://www.ct.gov.tr/du.doc>, 26.11.2009.
- Çankırı Turizm Derneği, 2009, www.cankiriturizm.org, 28.11.2009.
- Çankırı’da Yatırım Fırsatları, 2009, Çankırı Ticaret ve Sanayi Odası, Çankırı: Yeni Gün Matbaacılık.
- Çan-Kaya, 2009, www.can-kaya.com.tr, 26.11.2009.
- DMİGM, 2009, Çankırı İstatistik Verileri, <http://www.dmi.gov.tr/veridegerlendirme/il-ve-ilceler-istatistik.aspx?m=CANKIRI>, 26.11.2009.
- Doğanay, H., 1983, Erzurum’un Şehirsiz Fonksiyonları ve Başlıca Planlama Sorunları, doçentlik tezi, Atatürk Üniversitesi, Coğrafya Bölümü, Erzurum.
- Doğanay, H., 1994, Türkiye Beşeri Coğrafyası. Ankara: Gazi Büro Kitabevi, s.441.
- Dündar, A., 2005, Çankırı’daki Türk İslam Yapıları, III. Çankırı Kültürü Bilgi Şöleni Bildirileri, Çankırı: Çankırı Valiliği, s. 246.
- Gümüş, E., 1998, Türkiye’de Yerleşme (Ünite 7), Türkiye Coğrafyası Ünite 1-13 Ders Kitabı, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, s.108.
- Kara, H., Yasak, Ü., 2007, Şehir Coğrafyası Araştırmalarında Kent Bilgi Sistemlerinin Uygulanabilirliği Üzerine Teorik Bir Yaklaşım,

ÇANKIRI'NIN COĞRAFI ÖZELLİKLERİNİN ŞEHİRSEL GELİŞİM POTANSİYELİ YÖNÜNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

- KTÜ Ulusal Coğrafi Bilgi Sistemleri Kongresi, Trabzon, s.1-2.
- Korgun OSB, 2009, <http://www.korgunosb.org.tr/tr/default.asp>, 26.11.2009.
- Kuter, N., 2007, Çankırı Kenti ve Çevresinin Turizm Açısından Değerlendirilmesi, ZKÜ Bartın Orman Fakültesi Dergisi, 9(11), s. 71.
- Sevim, A., Pehlevan, C., 2005, Dünden Bugüne Çankırı: Çankırı'nın tarih Öncesi, III. Çankırı Kültürü Bilgi Şöleni Bildirileri, Çankırı: Çankırı Valiliği, s.126.
- TÜİK, 2008, İstatistik Göstergeler 1923-2007, Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Yayını.
- TÜİK, 2009, Türkiye İstatistik Kurumu Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Nüfus Sayımı Sonuçları, <http://tuikapp.tuik.gov.tr/adnksdagitapp/adnks.zul>, 26.11.2009.
- TÜİK, 2009b, Türkiye İstatistik Kurumu Hayvancılık İstatistikleri Veri Tabanı, www.tuik.gov.tr/hayvancilikapp/hayvancilik.zul, 26.11.2009.
- Tümertekin, E., 1973, Türkiye'de Şehirleşme ve Şehirsel Fonksiyonlar, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları (No: 1840).
- Uzuneminoğlu, H., 1992, Samsun, Bir Uygulamalı Şehir Coğrafyası, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.3-4.
- Yaren Kültürü, 2009, Çankırı Valiliği, <http://www.cankiri.gov.tr/ana/kultur/yaran.htm>, 30.11.2009.